

Omaishoitajaliiton kanta liittyen vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamiseen 4.12.2023

Omaishoitajaliitto kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi. Omaishoitajaliitto ajaa omais- ja läheishoitajien asemaa. Suomessa noin 350 000 henkilöä toimii jonkun pääasiallisena auttajana. Näistä noin 50 000 on omaishoidonsopimuksen tehnyttä omaishoitajaa.

Omaishoitajaliitto piti viime maaliskuussa hyväksytyyn vammaispalvelulain edeltäviä lain luonnosversioita soveltamisalan suhteen hyvin ongelmallisina. Samalla kun vakiintuneesta käsitteestä vaikeavammainen luovuttiin, ehdotettiin aikaisemmissa versioissa soveltamisalapykälään todella monia kategorisia rajauksia, jotka jättäisivät esimerkiksi eri ikäisiä vammaisia ihmisiä täysin lain soveltamisalan ulkopuolelle. Huomioiden sosiaalihuoltolain ja vanhuspalvelulain alikehittyneisyys, tämä jättäisi käytännössä esimerkiksi iäkkäitä henkilöitä liian vähäisten palveluiden varaan. Siltä osin kuin kehitysvammaisten erityishuoltolain nojalla saavat henkilöt voisivat myös jäädä lain ulkopuolelle, olisi tämä nähtävissä myös sosiaalisten oikeuksien heikennyskiellon vastaisena toimenä. Heikennyskielto on myös huomioitava suhteessa jo nyt säädettyihin ja luvattuihin parannuksiin, esimerkiksi vammaisten lasten, mukaan lukien neuroepätyypillisten lasten ja heidän perheidensä kohdalla.

Vaikka Omaishoitajaliitto ymmärtää tarpeen taata riittävä rahoitus ja hallita lain soveltamispiiriä, pitää Omaishoitajaliitto kategorisia rajauksia sekä taloudellisesta että sosiaalisesta näkökulmasta epätarkoituksenmukaisina. Osa vammaispalvelulain palveluista sitoo enemmän resursseja ja näitä voi olla erityisen tärkeä kohdentaa. Toiset asiat – kuten esimerkiksi asuntojen muutostyöt, valmennus ja jossain määrin myös liikkumisen tuki voivat olla hyvinkin kustannustehokkaita ratkaisuja, joilla voidaan ennaltaehkäistä ennenaikainen tarve siirtyä raskaampien ja huomattavasti kalliimpien palveluiden piiriin.

Omaishoitajaliitto ehdottaa siten, että soveltamisala olisi samankaltainen kuin Sipilän hallituksen esittämässä vammaispalvelulaissa. Se olisi lakina toissijainen ja tulisi sovellettavaksi vain tilanteissa, joissa riittäviä ja sopivia palveluita ei voida taata muun lainsäädännön nojalla. Tärkeää olisi tässä huomioida kuitenkin normaalisuusperiaatteen mukaisesti, että vammaisilla henkilöillä on samat osallistumisen edellytykset yhteiskunnassa eikä heidän erityistarpeistaan koidu heille itselleen suurempia kustannuksia kuin muille vastaavissa elämäntilanteissa. Omaishoitajaliitto painottaa, että lakia on tulkittava asiakkaan edun mukaisesti, myös asiakkaalle koituvat taloudelliset seuraukset huomioiden. Tämä on ollut vakiintunut käytäntö myös voimassa olevan vammaispalvelulain tulkinnassa, siten että asiakkaalle edullisin tulkintavaihtoehto valitaan esimerkiksi tilanteessa, joissa sama palvelu olisi järjestettävissä eri asiakasmaksuin eri lakien nojalla.

Sen sijaan, että soveltamisala kiristettäisiin koko lainsäädännön kohdalla soveltamispykälän kautta, Omaishoitajaliitto pitäisi tarkoituksenmukaisempana, että soveltamista tarkasteltaisiin enemmän palvelu- ja tukimuoto kerrallaan. Tämä mahdollistaisi paremman resurssien kohdentamisen, samalla kun ihmisiä ei jätettäisi täysin ilman tukea. Omaishoitajaliiton kanta on, että yhdenvertaisuus toteutuu paremmin, jos samanlaisia tilanteita kohdellaan samalla tavalla ja erilaisia eri tavalla.

Tiivistäen Omaishoitajaliitto toistaa aikaisemman, eduskunnan oikeusasiamiehen sanoittaman kannan:

” Tärkeää lain selkeyden vuoksi olisi (...) pitää erillään yhtäältä lain henkilöllinen soveltamisala, eli se kehen lakia ylipäättään voidaan soveltaa ja toisaalta se palveluja koskeva määrittely, minkälaiset edellytykset henkilön (tai yhteiskunnallisen esteen) on täytettävä, jotta hänellä olisi oikeus lain tarkoittamiin palveluihin. ”

Mikäli koko lain soveltamisalaa tiukennetaan, on vaarana että, vammaisilta ihmisiltä poistuu mahdollisuus hyvin kustannustehokkaisiin ja ennaltaehkäiseviin vammaispalvelulain suomiin mahdollisuuksiin. Näitä ovat esimerkiksi valmennus sekä kodin muutostyöt. Toimivat liikkumista tukevat palvelut voivat myös edistää sosiaalista kanssakäymistä ja yhteiskuntaan osallistumista, mikä ennaltaehkäisee syrjäytymistä, yksinäisyyttä ja mahdollisesti raskaampien palveluiden ennenaikaista tarvetta. Omaishoitajaliitto muistuttaa myös siitä, että palveluiden ja tuen tarve ei katoa, vaikka ihmiset rajattaisiin pois vammaispalveluiden piiristä. Keväällä hyväksytyyn lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön kannustaa kehittämään myös esimerkiksi sosiaalihuoltolain ja vanhuspalvelulain riittäviä ja tarkoituksenmukaisia palveluita, mitä Omaishoitajaliitto pitää hyvänä. Tämä kannustava elementti olisi syytä säilyttää.